
ЛОКАЛЬНІ ВІЙНИ ТА ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ СУЧАСНОСТІ

УДК 355.01

БУРАКОВ Ю.В.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КЛАСИФІКАЦІЇ ЛОКАЛЬНИХ ВІЙН ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ СУЧАСНОСТІ

У статті вивчаються особливості та характерні риси локальних воєн та збройних конфліктів початку ХХІ століття. Аналізуються погляди військових теоретиків щодо характеру сучасної війни, форм і способів її ведення. Наводяться класифікаційні системи локальних воєн та конфліктів за різноманітними ознаками, вводиться хронологічна періодизація сучасних локальних воєн та збройних конфліктів.

Ключові слова: локальні війни, збройні конфлікти, моделі воєн ХХІ століття, «гібридна війна», класифікація воєн.

Постановка проблеми та її актуальність. Збройні конфлікти і війни – перманентна світова проблема. Мільйони людей були і є безпосередніми учасниками цих подій та їхніми жертвами. На жаль, не минула ця трагедія і молоду українську державу. Військова агресія Російської Федерації (далі – РФ) проти України, анексія Криму та розв'язання війни на Сході держави наприкінці лютого 2014 р. стали серйозним випробуванням для українського народу та Збройних Сил України (далі – ЗС України).

Вперше в ХХІ столітті держава – постійний член Ради Безпеки ООН, здійснила агресію проти сусідньої держави попри свої зобов'язання щодо підтримання миру та безпеки. Своїми діями РФ зруйнувала існуючу Ялтинсько-Потсдамську систему міжнародних відносин, що утворилася в результаті переможного завершення Другої світової війни силами антифашистської коаліції.

Бураков Юрій Васильович, кандидат історичних наук, доцент, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії (військово-історичних досліджень) Наукового центру Сухопутних військ, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Бураков Ю.В., 2016

Наприкінці лютого 2014 року керівництво нашої держави, приголомшене несподіваним і зухвалим нападом з боку «східного» сусіда та відсутністю боєздатного війська, не змогло організувати належну відсіч агресорові, що призвело до анексії Криму, втрати контролю над деякими ділянками державного кордону України та проникненням в Донецьку й Луганську області російських найманців, диверсійно-розвідувальних груп противника та регулярних військових формувань Збройних Сил РФ.

Завдяки відданості й героїзму особового складу ЗС України, Національної гвардії України та добровольчих батальйонів в ході оголошеної керівництвом держави Антитерористичної операції (далі – АТО) в квітні 2015 року частину території Донеччини та Луганщини, окуповані агресором, було звільнено. Однак війна на Сході України й досі триває.

Зрозуміло, що сучасні загрози українській державності з боку РФ вимагають пошуку адекватної відповіді на щоденні виклики. Затверджено нові концептуальні документи – Воєнну доктрину України та Стратегію національної безпеки України, на часі є розробка системної відповіді на існуючі виклики і загрози. А це видається неможливим без теоретико-методологічного осмислення сутності сучасних збройних зіткнень, аналізу, вивченню та узагальненню світового досвіду протистояння воєнній загрозі.

Метою статті є аналіз й класифікація особливостей, характерних рис локальних воєн та збройних конфліктів сучасності. В контексті останніх подій у світі відбувається глобальна ревізія поглядів військових теоретиків на характер сучасної війни, форми і способи її проведення.

Огляд джерел та попередніх публікацій. Важливим джерелом з теми дослідження є нова редакція Воєнної доктрини України, затверджена Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015. В цьому документі розроблений *термінологічний апарат дослідження*, який вживається у даній роботі. Застосовуються такі терміни та їхні тлумачення:

- *воєнний конфлікт* – форма розв'язання міждержавних або внутрішньодержавних суперечностей із двостороннім застосуванням воєнної сили; основними видами воєнних конфліктів є війна та збройний конфлікт;

- *збройний конфлікт* – збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт);

- *локальна війна* – війна між двома чи більше державами, у якій воєнні дії обмежені територіями воюючих держав та переслідують воєнно-політичні цілі, що зачіпають переважно інтереси лише цих держав (територіальні, політичні, економічні тощо);

- *регіональна війна* – війна, що охоплює певний регіон (частину континенту) за участю всіх чи більшості держав регіону та з метою досягнення воєнно-політичних цілей, що зачіпають інтереси цих держав;

- *загроза застосування воєнної сили* – наміри або дії однієї зі сторін воєнно-політичних відносин, які свідчать про готовність до застосування воєнної сили проти іншої сторони з метою досягнення власних цілей [1].

Поняття «локальні війни» та «збройні конфлікти» підлягають відповідній систематизації та класифікації. У науковому розумінні класифікація будь-яких явищ або процесів – це розподіл їх за групами (типами, видами, родами, класами тощо) на підставі існуючого між ними внутрішнього необхідного та стійкого зв'язку.

У монографії «Тенденції розвитку форм і способів збройної боротьби в сучасних локальних війнах і збройних конфліктах» (автор. колектив: П.П. Ткачук, С.П. Мосов, О.П. Красюк та ін.) перший розділ присвячений проблемі класифікації локальних воєн сучасності. Автори запропонували наступну класифікаційну схему: міжетнічні, міжобщинні, міжплеменні та міжконфесійні конфлікти – економічні війни – громадянські війни – сепаратистські війни – ідеологічні війни – терористичні війни – війни національних інтересів – миротворчі операції – війни-казуси [2, с. 7–27]. Питання класифікації вивчалися і в монографії «Локальні війни та збройні конфлікти другої половини ХХ століття: Історико-філософ. аспект»: /О.І. Гуржій, С.П. Мосов, В.Д. Макаров та ін.

Автори вірно відзначили складність проблеми класифікації різноманітних конфліктів у міру зростання збройного протистояння в світі [3, с. 27].

Виклад основного матеріалу. Підґрунтям кожної конкретної локальної війни або збройного конфлікту є сукупність причин та передумов їхнього виникнення. Наявність та співвідношення тих чи інших складових призводить до виникнення кожної конкретної війни. Ці складові також можуть бути класифіковані за різними ознаками. Характер локальних війн та збройних конфліктів сучасності визначається: геополітичними інтересами країн-учасниць; воєнно-політичними цілями, засобами досягнення цих цілей, масштабом та активністю воєнних дій. Відповідно виникає питання щодо інтенсивності тих чи інших конфліктів (низька, середня та висока інтенсивність ведення воєнних дій).

Одним з типів класифікації конфліктів є такий показник, як кількість жертв. Відомий Стокгольмський міжнародний інститут дослідження миру (Stockholm International Peace Research Institut – SIPRI) пропонує визначення «великий збройний конфлікт» як використання збройної сили військовими формуваннями двох або більше держав, або одного уряду та, принаймні, одного збройного угруповання, що внаслідок бойових дій призводить до загибелі не менше тисячі осіб протягом одного року і в якому боротьба ведеться за владу та (або) контроль за територією. У Щорічниках SIPRI до 2011 року, інформація про розвиток «великих збройних конфліктів» класифікувалася за критерієм інтенсивності, тобто коли використання збройної сили між двома сторонами, принаймні, одна з яких є урядом держави, призводило до загибелі внаслідок бойових дій не менше 1000 осіб упродовж одного календарного року [4, с. 59].

В останніх виданнях Щорічника SIPRI, починаючи з 2012 р., підхід до класифікації суттєво змінився та розширився за рахунок запровадження трьох категорій організованого насильства: *«збройні конфлікти», «недержавні конфлікти», «одностороннє насильство»*.

З урахуванням насильства з боку як державних, так і недержавних суб'єктів щодо інших держав, недержавних угруповань і мирного населення, така класифікація надає більш широку картину організованого насильства.

Визначення збройного конфлікту, як однієї з категорій організованого насильства, є тотожним до визначення великого збройного конфлікту; відмінність полягає в тому, що замість критерію у 1000 загиблих внаслідок бойових дій застосовується межа в 25 загиблих упродовж календарного року. Якщо у збройних конфліктах хоча б однією стороною є уряд, то сторонами недержавних конфліктів можуть бути лише недержавні формально чи неформально організовані збройні угруповання. Третя категорія – одностороннє насильство – охоплює навмисні напади на мирне населення вчинені державою або організованим угрупованням [5, с. 68].

До збройного конфлікту, що призвів до загибелі внаслідок бойових дій понад 1000 осіб упродовж року, у щорічниках СППРІ застосовується термін «війна»; інші збройні конфлікти класифікуються як «невеликі збройні конфлікти». Це визначення стосується широкого спектра бойових дій: від конфліктів низької інтенсивності, які тривають лише один чи декілька років – таких, як територіальний конфлікт 2007–2008 рр. між політико-релігійним рухом Bundu-dia-Kongo та Урядом Конго, – до конфліктів високої інтенсивності, що точаться тривалий час, – таких, як конфлікти з приводу боротьби за владу в Афганістані, в яких з 1979 р. певні держави, змінюючи одна одну, воюють з різними повстанськими угрупованнями. Найбільш тривалими були війни між Урядом Афганістану та Талібаном і між Урядом Іраку та безліччю повстанських угруповань: обидва ці конфлікти сім з десяти років перебували на рівні війни (Афганістан – у 2001 р. і 2005–2010 рр., Ірак – у 2004–2010 рр.).

Збройний конфлікт тривалістю понад один рік слід класифікувати як війну, хоча, у випадку анексії Криму і російської агресії на Сході держави, в силу різних причин, Україна і не оголошувала про стан війни з РФ.

Зауважимо, що в історичних дослідженнях широко застосовується метод класифікації за хронологічною ознакою. У нашому дослідженні ми пропонуємо наступну класифікацію локальних війн та збройних конфліктів XXI ст., здійснену за хронологічним принципом:

- перший період – з вересня 2001 р. й до січня 2011 р.– охоплює час від масштабної терористичної атаки на США (події 11 вересня 2001 р.) до початку революційних виступів народних мас т.зв. «арабської весни». «Арабська весна» була визначним світовим явищем. Вона почалася у Тунісі в січні 2011 р. і поширилась на весь «арабський світ». Ці події повністю дестабілізували політичне, економічне та соціальне становище на Близькому та Середньому Сході, у Північній Африці.

Впродовж зазначеного десятиліття зафіксовано 69 збройних конфліктів, 221 недержавний конфлікт і 127 суб'єктів одностороннього насильства. Масштаби жертв локальних війн та збройних конфліктів не піддаються чіткому підрахунку, особливо в зоні інтенсивних зіткнень в Тропічній Африці через відсутність міжнародних представників, кореспондентів тощо [5, с. 68].

Простежується збільшення кількості інтернаціоналізованих внутрішньодержавних конфліктів, в яких активну участь беруть лідери ядерних держав – США та РФ після 2001 р. Ці конфлікти можна поділити на дві великі групи:

- конфлікти, пов'язані з «глобальною війною» США з тероризмом – наприклад, війни в Афганістані та Іраку;

- агресія Росії проти Грузії 2008 р.

Другий хронологічний період – з січня 2011 р. до сьогодні, від початку «арабської весни» до сучасних подій, включає військову агресію РФ проти України, анексію Криму і війну на Сході України. Цей період характерний демонстративним зламом «путінською Росією» усієї системи сталих міжнародних відносин та зростанням хаосу і загрози виникнення Третьої світової війни (боротьба за повітряний простір над Сирією між

Росією та США у вересні 2015 р., є по-суті, загостренням силової складової контрфронтації ядерних держав Росії із США на далекій відстані від їхніх кордонів, воєнне загострення між Росією та Туреччиною, членом НАТО у повітряному просторі та ін.).

Одним з елементів загальної системи класифікації локальних війн та збройних конфліктів початку XXI століття є асиметричний характер війн, коли у збройному протистоянні зіштовхуються регулярні збройні сили й іррегулярні формування. Це вимагає від регулярних військ відповідної спеціальної підготовки для протидії іррегулярним формуванням. Водночас створюються умови для спеціальних дій і широкого застосування сил спеціальних операцій.

Важливими обов'язками демократичного уряду держави є запровадження та підтримання монополії на застосування сили з метою запобігання насильству з боку недержавних суб'єктів. Будь-яке послаблення врядування, що спричиняє появу конкуруючих проявів насильства або його фрагментацію, призводить до певної нестабільності. За таких умов є ймовірними прояви різноманітних, певним чином мотивованих форм насильства з боку або проти різних осіб (груп) у таких сферах, як політична, релігійна, географічна.

В умовах сучасних локальних війн та збройних конфліктів поширюється таке явище, як "приватизація війни". До традиційних двох сторін воєнного конфлікту додаються інші актори – незалежні племена, кримінальні банди, батальйони «ополченців» та інші збройні формування, найчастіше іррегулярного типу [6, с. 38–39]. Діючи самостійно, не підкоряючись ні одній стороні конфлікту, ці формування активно сприяють нагнітання хаосу й перешкоджають процесам мирного врегулювання. У силу специфіки складу учасників військового конфлікту самі воєнні дії часто ведуться з військової точки зору непрофесійно [7, с. 145–146]. Лідери іррегулярних формувань не мають, як правило, спеціальної військової підготовки та воюють «за поняттями», що вносить додатковий хаос і плутанину, призводить до невинуватених жертв з усіх сторін.

Хаос у зоні військового конфлікту проявляється, в першу чергу, у відсутності злагодженої системи управління військами й силами. Планування бойових дій здійснюється поспіхом й безсистемно, за причин обстановки, що швидко змінюється, випадковості ситуацій, які складаються, що негативно відображається на їхньому результаті.

У ході воєнних дій сторони широко застосовують весь арсенал доступного їм озброєння, не замислюючись про наслідки й не зупиняючись перед порушенням норм і принципів міжнародного гуманітарного права. В якості цілей для ураження нерідко вибираються мирні об'єкти, міжнародні транзитні транспортні засоби (приклад: збитий російським ракетним комплексом малайзійський «Боїнг» 17 липня 2014 р. на Сході України тощо), ключові об'єкти інфраструктури, хімічні підприємства й інші екологічно небезпечні об'єкти. При цьому головною жертвою війни керованого хаосу стає мирне населення. Масові страсти, терор і залякування, насильства й грабежі стають жорстокою реальністю. Соціально-економічна деградація районів і цілих країн втягнутих у стан війни, особливо за відсутності міжнародної допомоги й підтримки, набуває затяжного і незворотного характеру. Виникає гуманітарна катастрофа. Мільйони біженців дестабілізують обстановку у навколишніх державах, загалом на європейському континенті, оскільки саме багата Європа стає притягальною силою для них.

Варто визнати, що проведення такої («гібридної або асиметричної») війни вимагає тривалих багаторічних підготовчих дій. У військово-політичному контексті вона може поєднувати широкий діапазон дій, які здійснюються противником із використанням військових і іррегулярних формувань із одночасним залученням цивільних компонентів. У роботах експертів зустрічається близьке до цього поняття «війни керованого хаосу», використання якого, як представляється, вимагає чіткого наукового обґрунтування. Поширення набуває також поняття «гібридні загрози», які визначаються як загрози, що створюються противником, здатним одночасно використовувати традиційні й нетрадиційні засоби для досягнення власних цілей.

Слід наголосити, що термін «гібридна війна» не є власне військовим. Традиційно у військовій теорії застосовують низку специфічних критеріїв типізації воєнного конфлікту, які уможливають врахування всіх його основних аспектів. Зокрема, критеріями типологізації військових конфліктів є: ступінь охоплення воєнних дій; сфера дії; типи сторін – учасників конфлікту; соціально-політичний устрій сторін-учасниць; характер соціально-політичних відносин; ступінь організації; рівень ескалації та ін.

Класифікація воєнних конфліктів пов'язана також із основними формами їх прояву та існування. Залежно від форми прояву, яка визначається методами використання військової сили протиборчими сторонами, окремо виділено приховані (латентні) та явні конфлікти. Поєднання якісно різних елементів у воєнному конфлікті зумовлює велику розмаїтість форм його існування, які складатимуться з комбінації трьох моделей війни – формальної, неформальної та війни сірої зони.

До ХХІ ст. вважалося, що війною є зіткнення збройних сил однієї держави зі збройними силами іншої. Таке зіткнення супроводжується формальним актом оголошення війни. Неформальними війнами були збройні конфлікти, в яких принаймні одна або обидві сторони виступали як недержавні утворення.

Формальні війни набували традиційної та нетрадиційної форм. Традиційні війни – це воєнні дії регулярних збройних сил однієї країни проти регулярних і нерегулярних збройних сил (партизанські війни) іншої країни із застосуванням звичайних засобів збройної боротьби. Традиційні війни – контактні, їх подальший розвиток пов'язаний з розробленням нових способів і засобів збройної боротьби. У поєднанні з новітніми інформаційними технологіями вони породжують такі форми, як мережеві та мережецентричні війни [8, с. 20–22].

Суцільна інформатизація та інтелектуалізація систем управління військами і зброєю якісно змінили зміст воєнних операцій. Вони дістали назву мережецентричних

операцій (війн), які проводяться складом різновидових тактичних угруповань, що керуються з єдиного стратегічного центру й одночасно діють як окремі ключові елементи системи державного й військового управління – частини й підрозділи «сил удару у відповідь» – по усій території противника.

Особливістю мережецентричних операцій є застосування побудованих на нових принципах методів розвідки, управління й забезпечення, які дають можливість застосовувати сили й засоби збройної боротьби не в одній лінії, а одразу на всій глибині театру воєнних дій відповідно до своїх бойових і маневрених можливостей. Спільне застосування різновидових угруповань військ підвищує результативність воєнних операцій [9, с. 14].

Зміст мережевої війни полягає в досягненні успіху в збройній боротьбі не через перевагу в чисельності й вогневій могутності військ, а завдяки їх перевазі в інформаційних можливостях та організаційній побудові за мережевою структурою.

Нетрадиційні війни – це зіткнення регулярних збройних сил країни з іррегулярними формуваннями, угрупованнями, загонами, які не визнають норм і правил ведення воєнних дій. В асиметричних відносинах сильний партнер зазвичай не потребує застосування додаткових силових заходів для нав'язування власної волі. Тому конфлікт часто відбувається в латентному вигляді, лише епізодично переходить в збройну фазу у формі жорстких і на перший погляд ірраціональних дій, зокрема терористичних актів. Такі дії є тим засобом з обмеженого арсеналу, за допомогою якого слабший партнер впливає (і потенційно перемагає) сильнішого [10, с. 36].

Власне, прикладом нетрадиційної війни (асиметричної, гібридної) вважають події у Лівані 2006 року. Проіранське терористичне угруповання «Хезболла» спровокувало збройний виступ Ізраїлю проти Лівану і змусило ізраїльтян змістити акцент у процесі прийняття рішення з військової площини у етичну та моральну, обирати між статутом, правом і мораллю [11, с. 25–27].

Прикладом гібридної війни, у якій військова потужна держава-агресор домовляється із недержавними виконавцями – групами місцевого населення та бойовиками, зв'язок із якими вона цілковито заперечує, є російська диверсійна діяльність та вторгнення в Україну у лютому 2014 р. Під час конфлікту невеликі групи російських військовослужбовців організовували та координували озброєні загони повстанців із місцевого населення у Криму та на Сході України, уникаючи прямого введення своїх військ через український кордон, що дозволяло Росії обходити міжнародне право. Відсутність відкритого протистояння, використання нових тактик, дезінформації, створення за короткий час атмосфери паніки й загрози, використання живого щита з мирних мешканців продемонстрували безпорадність армії у війні нового типу.

Перебіг сучасних війн свідчить про необхідність розгляду та врахування не лише суто військових аспектів, а й політичних, соціокультурних, техніко-економічних та геополітичних фреймів військового конфлікту [12].

«Асиметричним» війнам і конфліктам притаманні такі властивості:

- нанесення декількох зосереджених за часом і місцем невійськових ударів з неочікуваним для противника результатом і неприйнятним для жертви збитком;
- нав'язування ворогу протиборства в принципово новій системі координат;
- відсутністю звичної лінії фронту;
- приховування політичних цілей;
- застосування нових, неочікуваних засобів і форм насильства [13, с. 45].

Слід згадати і такий тип війни, як «поліційна» війна. Яскравим прикладом їх проведення були у минулому відомі «опійні» війни. В наш час такою війною можна назвати каральну акцію Росії проти незалежної Грузії в 2008 році.

Кожна класифікація є умовною. Загальновідомо, що територіальні конфлікти є найрозповсюдженими. Досить згадати події недалекого минулого з історії нашої

держави: претензії сусідньої Румунії до незалежної України на острів Зміїний та морську акваторію, уведення нею в дію додаткового суднохідного каналу на р. Дунай, економічно не вигідного для України; будівельні роботи з боку Росії у районі українського острова Тузла в Азовському морі, загарбання нею Криму та розв'язану війну на Сході України. Деякі автори відносять ті події до так званих війн-казусів [3, с. 69–70]. На нашу думку, це були цілеспрямовані, добре підготовлені дії сусідніх держав, що викликали територіальні конфлікти і прикордонну напруженість, з метою зондування відповідної реакції України. Прикладом війн-казусів краще послугують «футбольні війни» в Латинській Америці, порушення територіальних вод у результаті піратського риболовецького промислу та ін.

Територіальні конфлікти є найбільш характерними для Африки, де колонізатори у минулому провели чіткі кордони розмежування своїх володінь геометричними лініями, без врахування розселення племен, географічних чинників та інших факторів. Сучасна Європа також пережила потрясіння війнами (за сутністю територіальних конфліктів) у результаті розпаду Югославії.

Класифікувати локальні війни та збройні конфлікти можна і за географічною ознакою. Із 69 збройних конфліктів 2001–2010 рр., 27 (39 %) точилися в Африці, 25 (36 %) – в Азії, вісім (12 %) – на Близькому Сході, п'ять (7 %) – у Європі, чотири (6 %) – в Америці [14, с. 14]. Кількість збройних конфліктів не є сталою, вони часом збільшуються в окремих регіонах, а часом кількісно зменшуються, однак стійкою є тенденція глобалізації збройних конфліктів, втягування у них великих держав.

Військових фахівців у сучасних конфліктах та у подіях в Україні більшою мірою цікавлять свої професійні аспекти. Мова як раз і йде про війни нового типу, свідками якої ми всі є. Военні дії наступного покоління ймовірно будуть надзвичайно розосередженими і здебільшого не визначеними; межа поділу між миром і

війною буде розмита аж до повного зникнення. Війна буде нелінійною в такій мірі що, цілком можливо, в ній будуть відсутні ідентифікації стосовно поля бою та лінії фронту. Відмінності між «цивільними» і «військовими» учасниками війни ймовірно зникнуть. Успіх у значній мірі буде залежати від ефективності спільних операцій, оскільки лінії поділу між завданнями і відповідальністю різних учасників будуть розмитими. Цікавою є думка львівських військових аналітиків, які вказують на те, що «...технологічно цілком можливо, що зовсім невелика група військових володітиме бойовим впливом, що дорівнюватиме сучасній бригаді...» [15, с. 221].

У війнах недалекого майбутнього можливо не завжди будуть стріляти. По мірі того, як метою збройної боротьби все більш явно стає не фізичне знищення противника, а повне підпорядкування його своїй волі, то в майбутніх військових конфліктах військові (силові) дії можуть навіть не вестися взагалі, або вони не матимуть визначального значення. Якщо можливо нав'язати свою волю противникові, змусити його «добровільно» і слухняно підкорятися вашим інтересам, то і цілі війни можуть бути досягнуті без єдиного пострілу. Звичайно, у такому сценарії зброя відійде на другий план.

Однак на сьогоднішній день таку аналітику слід віднести до наукового прогнозування. Конкретний ворог української держави – Росія та її правляча верхівка дотримуються здебільшого традиційних поглядів на війну. У цих умовах потреби в інноваціях зводяться до традиційних підходів – «лінійного» нарощування і вдосконалення військової потужності, створення нових більш руйнівних та ефективних засобів ураження й створення новітніх зразків і систем бойової техніки та озброєння.

Парадоксально, але факт: сьогодні в США програмам розвитку багатьох традиційних систем озброєнь і військової техніки, особливо для сухопутних військ, чомусь не приділяється особливої уваги, а деякі з них взагалі заморожені.

Ми сьогодні бачимо, що є також інші важливі аспекти, які впливають на характер і зміст сучасних і майбутніх

військових конфліктів, про які вітчизняна військова наука замислюється недостатньо, критичного вивчення їх досвіду в необхідному обсязі не проводиться. Хоча розвиток військово-політичної ситуації в Україні останнім часом знов примушує багатьох військових експертів звернутися до феномена «неправильних» війн. У котрий раз класичні підходи до визначення суті і змісту військових конфліктів входять у суперечність з об'єктивною реальністю. Виникає парадокс: традиційна військова наука і реальна військово-політична практика мають все менше і менше точок дотикання.

Кардинальні зміни, які відбуваються в світі, виникнення складних, а деколи і важкопрогнозованих ситуацій призводять до перегляду національних військових доктрин, стратегічних концепцій і пов'язаних з ними поглядів на військове будівництво і застосування збройних сил. З цієї точки зору варто навести нову редакцію Военної доктрини РФ, у якій відбиваються сучасні дії агресора на українській території. До них з п. 15 можна віднести:

ж) створення на територіях протиборчих сторін постійної зони військових дій;

з) участь у військових діях іррегулярних збройних формувань і приватних військових компаній;

і) застосування непрямих і асиметричних способів дій;

к) використання політичних сил, що фінансуються і керованих ззовні, суспільних рухів та ін. [16].

У першому пункті «а» досить чітко описується стратегія дій РФ при ескалації конфлікту в Криму і у Донбасі: у теперішній час військовий конфлікт припускає «комплексне застосування військової сили, політичних, економічних інформаційних та інших засобів невоєнного характеру, що реалізуються з широким використанням протестного потенціалу населення і сил спеціальних операцій» [16].

Сучасні війни і збройні конфлікти відрізняються:

- хаотичністю;

- залученням широкого спектра учасників;

- дією регулярних і іррегулярних формувань, що застосовують нестандартні форми і способи ведення збройної боротьби;

- зростанням ролі і значення невоєнних засобів в арсеналі війни (диверсій і провокацій, інформаційних операцій, атак у кіберпросторі, фінансово-економічних інструментів, операцій когнітивної дії тощо);

- надзвичайною жорстокістю і масовими злочинами проти людськості.

Аналізуючи події в Україні, можна засвідчити, що всі захоплення адміністративних будівель, територій та об'єктів здійснювалися за чітко розробленими і заздалегідь прописаними планами. Всі учасники цих терористичних актів діяли узгоджено в режимі постійного уточнення порядку взаємодії. Слід визнати, що на теперішній час багато етапів бойової підготовки військ до проведення такої операції вже не можна здійснювати приховано, як було це можливо зовсім недавно. Зокрема, стало практично нездійсненним зосередження і оперативне розгортання військ, не говорячи вже про висування великого резерву. Наприклад, з перших днів формування угруповання ЗС РФ поблизу південно-східної ділянки українського кордону в березні 2014 року розвідка НАТО мала в своєму розпорядженні вичерпні дані про кількість гармат, танків і бронемашин, відстежувала переміщення авіації, вела підрахунок живої сили з точністю до взводу, роти.

Слід також відзначити, що за цілями, поставленими і вирішеними тактичними завданнями, задіяним силам і засобам дій агресія на Кримському півострові була не наступальною, а типовою спеціальною операцією. Проведення диверсійних операцій методами партизанських дій стане одним з головних компонентів наступальних операцій в майбутніх війнах малої і середньої інтенсивності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Кількість жертв у локальних війнах та збройних конфліктах початку ХХІ ст. зростає. Щонайменше 7962 людини загинули на Сході України з середини квітня 2014 року

по вересень 2015 р. Про це заявив верховний комісар ООН з прав людини Зейд Раад Аль-Хусейн під час презентації доповіді Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні. За його словами, йдеться про військових ЗС України, мирних людей та бойовиків. Не менше 17811 людей отримали поранення [17].

Досвід війни в Україні, Сирії та інших країнах доводить, що в бій йдуть банди і найманці, як правило, з числа одноплемінників або єдиновірців. У конфлікт вступають сили спецоперацій країни – «замовника», а при необхідності і регулярні війська, введення яких в «роздерту» війною країну оголошується формальним закликком «врятувати населення від геноциду».

Військова доктрина України, яка нещодавно прийнята владою, визначає що конкретно необхідно зробити для безумовного забезпечення воєнної безпеки держави. Будь-якій суверенній державі необхідно абсолютно ясно і чітко уявляти, звідки може виходити загроза збройної і інформаційної експансії або агресії. Необхідно виходити з наявності у відповідних, можливо, і дуже далеко розташованих країнах потенціалу для здійснення агресії, а не з їх намірів. Наміри можуть бути змінними, а потенціал залишається постійним, і він може бути реалізований безконтактним способом проти будь-якої держави світу. Очевидна необхідність радикального перегляду планів захисту України, стратегічних об'єктів і виділених територіальних зон, де застосування диверсійних підрозділів на основних напрямках дій противника можна передбачити з високою вірогідністю.

Стратегія національної безпеки України спрямовує нас на «підтримку перспективних, практично вивірених наукових досліджень у сфері національної безпеки і оборони», що віднесено до числа основних завдань з підвищення обороноздатності держави. Відтак вкрай актуальним буде визначення науково-дослідних пріоритетів в інтересах зміцнення обороноздатності України, які обумовлені поширенням гібридного типу протистоянь у сучасному світі. До їх числа, на нашу думку, можна віднести такі:

- неупереджений конфліктологічний аналіз сучасної системи міжнародних відносин, вивчення й класифікація конфліктів та інших вогнищ небезпеки, передовсім таких, які виникли або можуть вибухнути у геополітичній близькості до України;
- теоретичне та науково-практичне вивчення т.зв. мереже-центричних структур (зокрема – новітніх видів транснаціональних терористичних та екстремістських формувань);
- вивчення стратегії і тактики іноземних держав, їх спецслужб, спрямованих на інспірування та ведення «гібридних війн»;
- дослідження всього спектра проблем, пов'язаних із інформаційно-психологічним протиборством та кібервійною;
- аналіз концептуальних засад і тактики проведення комплексних інформаційно-політико-військових операцій із дестабілізації державного ладу суверенних держав (інспірація «ненасильницького опору», іредентистських, сепаратистських рухів, організованих злочинних угруповань тощо), зокрема – особливостей застосування т.зв. «неурядових організацій»;
- дослідження деструктивних невійськових, «непрямих» дій політичного, інформаційного, економічного характеру, їх можливих комбінацій у сполученні із відвертою заколотницькою діяльністю та застосуванням військової сили.

1. Военна доктрина України, затверджена Указом Президента України від 24 вересня 2015 р.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.president.gov.ua
2. Тенденції розвитку форм і способів збройної боротьби в сучасних локальних війнах і збройних конфліктах: монографія / П.П. Ткачук, С.П. Мосов, О.П. Красюк та ін.; за ред. к.і.н. Г.П. Воробйова. – Львів: НАСВ, 2015. – 90 с.
3. Локальні війни та збройні конфлікти другої половини ХХ століття: Історико-філософ. аспект: монографія / О.І. Гуржій, С.П. Мосов, В.Д. Макаров та ін. – К.: Т-во Знання України, 2006. – 356 с.
4. СІПРІ 2011: Щорічник: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: пер. з англ. / Стокгольм. міжнар. ін-т дослідження миру; Укр. центр екон. і політ. досліджень ім. О. Разумкова; Редкол. укр.

- вид.: Л. Шангіна (головний редактор) та ін. – К.: Заповіт, 2012. – 488 с.
5. СПІРІ 2012: Щорічник: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: Пер. з англ. / Стокгольм. міжнар. ін-т дослідження миру; Укр. центр екон. і політ. досліджень ім. О. Разумкова; Редкол. укр. вид.: Л. Шангіна (головний редактор) та ін. – К.: Заповіт, 2013. – 464 с.
 6. *Леонов В.В.* Терористичний інтернаціонал: міф чи реальність? / В.В. Леонов // Стратегічна панорама: (щоквартальний науково-практичний журнал РНБО України). – 2004. – № 3 – С. 38–47.
 7. *Леонов В.В.* Асиметрична війна: аспекти й тенденції / В.В. Леонов // Стратегічна панорама: (щоквартальний науково-практичний журнал РНБО України). – 2005. – № 4. – С. 143–149.
 8. *Василенко О.В.* Основні світові тенденції розвитку озброєння та військової техніки для ведення війн у майбутньому / О.В. Василенко // Наука і оборона. – 2009. – № 4. – С. 18–22.
 9. *Хамзатов М.М.* Влияние концепции сетецентрической войны на характер современных операций / М.М. Хамзатов // Военная мысль. – 2006. – № 7. – С. 13–17.
 10. *Гляшов О.А.* Війни майбутнього як об'єкт наукових досліджень / О.А. Гляшов // Наука і оборона. – 2008. – № 2. – С. 36–40.
 11. *Davis J.R.* Defending Future Hybrid Threats / J.R. Davis // Military Review. – Fort Leavenworth, September-October 2013. – No. 5. – P. 21–29.
 12. *Магда Є.М.* Гібридна війна: сутність та структура феномену // Міжнародні відносини. Політичні науки / Є.М. Магда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article.
 13. *Слипченко В.И.* Войны шестого поколения: оружие и военное искусство будущего / В.И. Слипченко. – М.: Вече, 2002. – 384 с.
 14. *Ляшенко Т.М.* Трансформація політичних систем в країнах Центральної Азії: національний та регіональний аспекти / Т.М. Ляшенко – К.: ІПіЕНД, 2011. – 288 с.
 15. *Феденко О.В.* Еволюція змісту сучасної війни / О.В. Феденко, В.В. Панасюк // Військово-науковий вісник. – Вип. 24. – Львів: НАСВ, 2015. – С. 219–230.

16. Военная доктрина Российской Федерации. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.html>.
17. Майже 8 тисяч людей загинули на Сході України // Українська правда. – 2015. – 08 вересня. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2015/09/8/7080594/>.
Надійшла до редколегії 10.12.2015 р.

Рецензент: *О.М. Сухий*, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри новітньої історії України, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів.

Бураков Ю.В.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ КЛАССИФИКАЦИИ ЛОКАЛЬНЫХ ВОЙН И ВООРУЖЁННЫХ КОНФЛИКТОВ СОВРЕМЕННОСТИ

В статье изучаются особенности и характерные черты локальных войн и вооружённых конфликтов начала XXI века. Анализируются взгляды военных теоретиков на характер современной войны, формы и способы её ведения. Приводятся классификационные системы локальных войн и конфликтов по разнообразным признакам, вводится хронологическая периодизация современных локальных войн и вооружённых конфликтов.

Ключевые слова: локальные войны, вооружённые конфликты, модели войн XXI века, классификация войн.

Burakov Y.

THEORETICAL ASPECTS OF CLASSIFICATION OF LOCAL WARS AND ARMED CONFLICTS OF MODERN AGE

The article examines the features and characteristics of intraregional wars and armed conflicts of the early XXI century. Military theorist's consideration of the features of modern warfare, its forms and methods of implementation is analyzed. The article presents the classification system of intraregional wars and conflicts on the basis of diverse features. The chronological periodization of modern intraregional wars and armed conflicts is presented.

Key words: intraregional wars, armed conflicts, models of wars of the XXI century, «hybrid warfare», war classification.